

Святлана Бяляева,
*малодшы навуковы супрацоўнік
ДНУ ІМЭФ НАН Беларусі*

САЛЯРНЫЯ СІМВАЛЫ Ў ДЭКОРЫ НАРОДНАГА ЖЫЛЛЯ НА ТЭРЫТОРЫІ ЗАХОДНЯГА ПАЛЕССЯ (па матэрыялах палявых даследванняў)

У дакладзе разглядаюцца салярныя сімвалы ў дэкоры народнага жылля Заходняга Палесся, выяўляюцца і аналізуюцца характэрныя для гэтага рэгіёна кампазіцыі з выявамі сонца, праводзяцца паралелі з архітэктурным дэкорам на тэрыторыі Расіі і Украіны.

Ключавыя словы: салярныя матывы, круг, сонечны дыск, разетка, крыж.

На тэрыторыі Беларусі салярная сімволіка вядома з часоў неаліту. Пакланенне сонцу зарадзілася са з'яўленнем земляробства, што тлумачыцца залежнасцю будучага ўраджаю ад сонечнага цяпла і святла. У гэты час салярнымі сімваламі аздабляліся пераважна донцы керамічнага посуду, а таксама вырабы з дрэва і косці. Да салярных сімвалаў адносяцца круг, круг з кропкай ў цэнтры, крыж, свастыка, шасці- і васьміп'ялёсткавыя разетки, а ў разьбе па дрэве матыў сонца набыў выгляд шматпраменнага круга-разетки [5, с. 447, 449].

У аздабленні жылля салярныя знакі выконвалі апатрапейную функцыю. Можна думаць, што спачатку яны выразаліся на сволаках хаты ці над аконнымі праёмамі і дзвярыма, пазней – звонку хаты. В. С. Воранаў адзначаў, што ў народнай разьбе “радыяльна расчлененный круг играет главнейшую роль. Этот круг – древний языческий символ солнца – главное и постоянное око крестьянской резьбы...” [3, с. 112].

Салярныя матывы ў народным дэкаратыўна-прыкладным мастацтве захаваліся да нашага часу, але на франтоны яны выносяцца менавіта на тэрыторыі Палесся, дзе шчыт ператвараецца ў цэнтральны элемент мастацкага афармлення дома. На Заходнім Палессі і частцы Усходняга Палесся на франтонах распаўсюджана мастацкая шалёўка з элементамі “ззяння” ці “сонейкамі”, пры якой у верхняй частцы тымпана франтона выкладваецца сонечны паўдыск з разыходзячыміся прамянямі. Выява робіцца мазаічнай ці накладной, займае ад 1/3 да 1/2 вышыні тымпана і, як правіла, аддзяляецца прастай ці фігурна апрацаванай (зубчатай, хвалістай і г. д.) цягай, акцэнтуючы ўвагу пераважна на верхняй частцы шчыта. Франтонныя акенцы на старых дамах адсутнічаюць, а на больш позніх размяшчаюцца ніжэй цягі. Зафіксаваны варыянты, калі паўкруглае франтонае акенца займае месца сонечнага дыска, як, напрыклад, на франтонах хат у вёсках Прылукі Брэсцкага раёна, Лукава, Чарняны, Ляхаўцы Маларыцкага раёна і інш. Такая схема дэкора захоўваецца і сёння, нават пры пабудове цагляных дамоў (в. Чарнаўчыцы Брэсцкага раёна). У в. Сасноўка Лунінецкага раёна сонца на франтоне вулічнага фасада дапаўняецца месцам з зоркамі на франтоне з тыльнага боку будынка. Нельга не ўзгадаць беларускія калядныя песні, дзе гаспадар параўноўваецца з ясным месяцам, жонка яго – з ясным сонейкам, а дзеці – з дробнымі зоркамі:

У пярвом тираму – світёл месиц,
У другом тираму – ясна соўнушка,
А ў третьім тираму – чыстыя звёздычки.
Світёл месиц – хозяин в даму,
Ясна сонца – хозяйюшка,
А частыя звёздычки – малы детушки [7, с. 129].

Больш складаны варыянт дэкаратыўнай зашыўкі франтона з элементамі “ззяння” распаўсюджаны ва ўсходняй частцы Заходняга Палесся. Як і ў папярэднім варыянце, асноўная схема шалёўкі захоўваецца: ў верхняй частцы знаходзіцца сонечны дыск, цэнтральная частка зашываецца вертыкальна ці гарызантальна, але па баках ад яе размяшчаюцца квадранты сонечных дыскаў з прамянямі – кампазіцыя становіцца трохчасткавай. Адна з датаваных мазаічных кампазіцый такога тыпу зафіксавана ў г. Іванава па вул. Кірава, д. 13. Трэба адзначыць, што ў прыведзеным выпадку дах з’яўляецца паўвальмавым, і сонца з прамянямі ўпісваецца ў выдзелены прамавугольнік верхняй часткі тымпана. Паміж франтоннымі акенцамі знаходзіцца накладны крыж, у ніжняй частцы франтона – дата 21 Мая 1904.

Сустракаюцца і адыходы ад вышэй азначанай схемы дэкора. У в. Кажан-гарадок Лунінецкага раёна зафіксаваны варыянт з трайным “ззяннем”, дзе бакавыя паўдыскі сонца мацуюцца да схілаў даху і “свецяць” уніз, а не ўверх.

Малюнак аздаблення франтонаў адным ці трыма сонейкамі нагадвае аналагічныя матывы традыцыйнай трохгранна-выемчатай і жалобчатай разьбы на ліштвах дамоў Сярэдняй Расіі, дзе на фрызе ліштвы амаль заўсёды выразалі кругі, іх палавінкі і сегменты; такія ўзоры сустракаліся і ў паўночных губернях [16, с. 33]. На тэрыторыі Удмурцыі да канца XIX – пачатку XX стагоддзяў у дэкоры варот захоўваюцца элементы сальярнай арнаментыкі ў выглядзе поўнага адзінарага ці падвоенага круга, разетак, кругоў, створаных радыяльна разыходзячымі прамянямі і інш. Падобную арнаментыку маюць аконныя ліштвы, дзе на ачоллі атрымोўвае пашырэнне форма ў выглядзе паловы круга з радыяльна разыходзячымі прамянямі [4, с. 149–150]. Радыяльна падзелены паўкруг у цэнтры плоскасці часам дапаўняюцца чвэрткамі круга ў верхніх вуглах фрыза; ці буйны цэнтральны круг і два маленькіх, размешчаных па баках і ніжэй, аб’ядноўваюцца ў плоскасці надваконнай дошкі ліштвы. У Казанскім Паволжжы для сальярнай эмблематыкі шырока выкарыстоўваецца наборная тэхніка, пры гэтым “ззянні” характэрны для рускіх, татар, чувашэй, марыйцаў, мардвы [2, с. 59–60, 88]. На франтоне дамоў сальярны знак робіцца прапільным ці наборным і размяшчаецца ў цэнтры, ці абрамляе слухавое акно [11, с. 56; 2, мал. 40, 41, 44].

Як бачым, кампазіцыя на франтонах хат Заходняга Палесся больш набліжаецца да арнаментальных кампазіцый аконных ліштваў: адно сонца (у нашым выпадку – паўдыск сонца) у цэнтры, ці адно вялікае сонца ў цэнтры і два маленькіх ніжэй за яго па баках (паўдыск пад схілам страхі і два сегмента “ззяння” па баках). Б. А. Рыбакоў узгадвае арнаментыку паўночнаруускай хаты, якая адлюстроўвала ход сонца над зямлёй [12, с. 447]. У нашым выпадку паўдыск абазначае не ўзыходзячае сонца, як на ліштвах рускіх хат [12, с. 457, 462], але сонца ў зяніце (пры ўмове, што гэта выява знаходзіцца пад схілам даху), а квадранты “ззяння” злева і справа – выяву ўзыходзячага і заходзячага сонца. Асноўныя рысы апатрапейнай выявы “раніца –

дзень – вечар”, разгледжанай Б. А. Рыбаковым, на нашу думку, могуць адносіцца і да беларускіх хат.

З цягам часу франтон пачынае дзяліцца на большую колькасць частак. У рэгіёне Піншчыны сустракаецца падзел франтона на дзве і больш частак па гарызанталі [14, с. 132], распаўсюджаны таксама ў Лунінецкім і Столінскім раёнах. Тут элементы “ззяння” спалучаюцца з рамбічнай шалёўкай, дапаўняюцца кветкавымі матывамі, ў аснове якіх ляжыць сальярная сімволіка. Кампазіцыя пры гэтым набывае ўстойлівую шамвосевую сіметрыю, франтоннае акно становіцца кампазіцыйным цэнтрам, над якім “ззяе” накладны паўдыск сонца, па баках з дапамогай мазаічнай шалёўкі створаны выявы ромбаў і паўромбаў. Сустракаецца і іншы варыянт: верхняя частка франтона зашываецца “елачкай”, ніжняя – вертыкальна, а асноўную дэкаратыўную нагрузку нясе цэнтральная паласа, падзеленая на часткі (па дзверты з кожнага боку акна), якія сіметрычна запаўняюцца накладнымі ромбамі, васьміканечнымі зоркамі-кветкамі і сегментамі сонечных дыскаў (в. Кажан-гарадок Лунінецкага раёна).

Часам сустракаецца аздабленне франтона поўным (накладным наборным) сонечным дыскам, як, напрыклад, у вёсках Сінкевічы і Мокрава Лунінецкага раёна. У адным выпадку ён “ззяе” з-пад схілу даху, у астатніх – знаходзіцца паміж невялікімі франтоннымі акенцамі ў цэнтры тымпана франтона. Кампазіцыі з развітай сальярнай арнаментыкай характэрны для Столінскага, Пінскага, Лунінецкага і Жыткавіцкага раёнаў [1, с. 198]. Але часам у іх прачытваецца не сонца з прамянямі, а шматплясткавая кветка, пры гэтым кампазіцыя франтона становіцца шматчасткавай. Тут таксама існуе некалькі варыянтаў: кветка можа размяшчацца паміж франтоннымі акенцамі, альбо дзве кветкі знаходзяцца па баках вокнаў, а за імі – сегменты “ззяння” (в. Дубой і Плотніца Столінскага раёна); альбо паміж двума акенцамі выкладваецца палова шматплясткавай кветкі (в. Рэмель Столінскага раёна). Падобны варыянт у спалучэнні з шалёўкай “елачкай” паміж акенцамі і кветкай крыху вышэй іх, стварае ўражанне квітнеючай на франтоне расліны (в. Рухча Столінскага раёна). Да традыцыйнага спалучэння элементаў “ззяння” і шматплясткавых кветак часам дадаюцца і крыжападобныя выявы (як правіла, накладныя), як у в. Плотніца Столінскага раёна. Крыж знаходзіцца ніжэй трохчасткавай кампазіцыі з паўдыска сонца і двух шматплясткавых кветак, пад акном, і нібы прарастае паміж двума лісткамі. Спалучэнне сонечных выяў з крыжам характэрна для Тураўшчыны, пры гэтым крыж абавязкова памяшчаецца ў цэнтры франтона [10, с. 81].

Крыж – адзін з найбольш распаўсюджаных сімвалаў, які генетычна звязаны з сальярнай сімволікай [8, с. 727]. У народным мастацтве часта спалучаюцца дахрысціянская і хрысціянская сімволіка крыжа, які служыць ахоўным знакам. Так, паўсюдна ў славян існаваў звычай на Каляды, Вадохрышча, у Вялікі пост на Вялікі чацьвер мелям, глінай, копаццю ад асвятчонай свечкі пазначаць крыжамі вокны і дзверы дома, абыходзячы яго па ходу сонца [9, с. 49]. П. М. Шпілеўскі, узгадваючы Міншчыну, гаворыць, што ў мясцовых хатах “над дзверыма і окнами рукой дзячка вырезаны кресты под потолком, на средней балке написан год и день построения избы” [17, с. 113]. Аднак, па палявых даследаваннях украінскага навукоўца С. Вронскага, на Палессі святар пры асвятчэнні хаты маляваў вуглём ці крэйдай крыж, часам рабіў і подпіс, а гаспадар потым выразаў гэты малюнак. На тэрыторыі Украіны

існаваў таксама звычай абводзіць вокны і дзверы чырвонай фарбай, што сімвалізавала ачышчэнне агнём, малявалі крэйдай крыжыкі каля вокнаў і дзвярэй, а часам непасрэдна на рамах [15, с. 57–58]. З XVIII стагоддзя на сволоках сялянскіх хат Карпат, Падолля і Падняпроўя выражаюцца крыжы, разеткі, надпісы з датай закладання будынку і інш. [13, с. 211–213]. У раёнах Кіеўскага Палесся ў хатах канца XIX стагоддзя на сволоках, а таксама на аконных і дзвярных ліштвах, выразаліся колы з упісанымі ў іх крыжамі-разеткамі [6, с. 285].

Спалучэнне крыжа з выявамі сонца сустракаецца ў Камянецкім раёне. Тут кампаноўка элементаў значна адрозніваецца ад вышэйазначанай. Тут адным з варыянтаў афармлення франтона з'яўляецца вынас яго верхняй часткі і фігурная апрацоўка гарызантальных і вертыкальных цяг, якія падзяляюць плоскасць шчыта на некалькі зон. На адной з хат в. Макарава верхняя частка франтона з хвалепадобным зубчатым краем вынесена ўперад. Лацінскі крыж зроблены прарэзкай і падзяляе на дзве часткі дату 1929. Пад крыжам знаходзіцца накладная разетка, сіметрычна па баках ад яе – два накладныя сярпы месяца.

Вельмі цікавыя прыклады дэкора франтонаў і вуглоў хат даюць вёскі Дзмітравічы і Падомша, дзе таксама назіраецца сумяшчэнне крыжа з выявамі сонца і месяца. На адной з хат крыж з трыма кветкамі ў падножжы замацаваны на тымпане франтона, а над ім – невялікая шасціпялёсткавая разетка. Такая ж разетка размешчана на вынесенай уперад частцы шчыта. На другой хаце шасціканцовы крыж знаходзіцца на верхняй вынесенай уперад частцы. На ніжняй частцы шчыта размешчаны дыск сонца, які зноў жа разбівае дату 1929 на дзве часткі, а над сонцам – серп месяца (усе дэталі кампазіцыі – накладныя). Па ўсёй бачнасці, спалучэнне дзённага і начнога свяціл з крыжам невыпадковае, бо такое спалучэнне прысутнічае на розных сволоках хат XVIII–XIX ст. на Лемкаўшчыне (Украіна). М. Е. Станкевіч адзначае, што “обов’язковими мотивами цих різьблених композицій є багаторамений хрест, розета – «сонечко» і «місяць», рідше зустрічаються гілочки, завитки й написи” [13, с. 213].

Вуглы аздабляюцца галоўным чынам з дапамогай накладных элементаў, у іх дэкоры выкарыстоўваюцца геаметрычныя фігуры: касыя крыжы, шасці- і васьміпялёсткавыя сонейкі ці зоркі, якія камбінуюцца з “елачкамі”. Сустракаюцца варыянты, дзе сонейкі па форме больш нагадваюць кветкі, што дадаткова падкрэсліваецца афарбоўкай. У ніжняй частцы вугла хаты, на падмурку, робіцца фігурная драўляная накладка з накладным квадратным крыжам, які можа трактавацца як абярэжны сімвал, альбо сімвал бога сонца [18, с. 119]. Зафіксаваны выпадак, калі замест крыжа на падмурку выразана шасціпялёсткавая разетка, якая амаль дакладна паўтарае матывы знакамітых камянецкіх прасніц. Шэрагам васьміпялёсткавых разетак, выкананых у тэхніцы глухой разьбы, аздаблены вуглы дома ў г. Камянцы Брэсцкай вобласці. Паводле Б. А. Рыбакова, шасціпрамянёвы “грамнічы знак” быў звязаны з сонцам, небам, навальніцай, маланкай і громам. Ён выпільваўся на застрэшынах хат, каб маланка не трапіла ў дом, але замест яго часам выразаліся чатырох- ці васьміпрамянёвыя сальярныя знакі. Васьміпрамянёвы знак з’яўляўся толькі сонечным сімвалам [12, с. 286–287].

У рэгіёне Брэста пад схіламі дахаў дамоў, пабудаваных у канцы XIX – пачатку XX стагоддзяў, можна ўбачыць накладныя чатырох- ці шасціканцовыя драўляныя крыжы.

Як тлумачаць мясцовыя жыхары, гэта рабілася, каб у хаце было ўсё добра, для шчасця і дабрабыту. Але адзначалася, што веруючыя розных канфесій рабілі адрозныя крыжы, як напрыклад, у в. Чарнаўчыцы Брэсцкага раёна, дзе ёсць і касцёл, і праваслаўная царква. У в. Кошалева Брэсцкага раёна на доме 193... г. пабудовы крыж з'яўляецца часткай разной сцяжкі вільчыка. У другім выпадку малюнак шасціканцовага крыжа ствараецца шэрагам прасвідраваных адтулін на вынесенай уперад частцы фронтона. У в. Ляхаўцы Маларыцкага раёна крыж нібыта "схаваны" ў малюнку шалёўкі: верхняя частка фронтона ашалавана "елачкай", выразнасць якой дадаюць нашчыльнікі, і аддзяляецца цягай ад ніжняй часткі, якая зашыта вертыкальна. Гарызантальная планка крыжа замацавана сярод "елачкі" нашчыльнікаў так, што яе не адразу можна заўважыць. Есць выпадкі, калі ў малюнку шалёўкі над гарызантальнай цягай прысутнічае паўкруг, што дае падставы атаясамліваць яго з паўдыскам сонца. Пры гэтым прамяні разыходзяцца не радыяльна, як у звычайнай схеме, а той жа "елачкай". Такім чынам, крыж і сонца, якія змяшчаюцца пад схілам даху, верагодна, могуць замяняць адзін аднаго, і ўспрымаюцца як ахоўныя знакі. Магчыма, што да нашага часу дайшлі адгалоскі ўжывання крыжа як сальярнага сімвала. Але гэты язычніцкі пласт захаваўся толькі часткова, і зараз крыж галоўным чынам успрымаецца як хрысціянскі сімвал. Гэта падцвярджаецца і тым, што на адным з дамоў на крыжы замацаваны невялікі абразок з выявай Маці Божай. Тым не менш, сальярная разетка часам замяняецца квадратным ці касым крыжам, як гэта зафіксавана ў дэкоры вуглоў і фронтонаў хат у Камянецкім раёне. У вёсцы Ражкоўка Камянецкага раёна над фронтонным акном размешчаны невялікі квадратны крыж, а ў в. Камянюкі – над двума фронтоннымі акенцамі – невялікія накладныя сальярныя разеткі, кампазіцыя пры гэтым дапаўняецца праразным крыжам на ніжняй частцы вільчыка, што стварае трохчасткавую кампазіцыю, якая амаль дакладна паўтарае кампазіцыю з трыма "сонейкамі".

Як паказалі апытанні насельніцтва, сэнс такога роду знакаў страчаны, а на новых будынках яны захоўваюцца па традыцыі. Аднак эстэтычнаму густу часам мяняюцца элементы кампазіцыі ці сама кампазіцыя, што надае зусім іншае гучанне звычайнаму малюнку. Так, у г. Лунінец па вуліцы Краснай, д. 75, сонейкі на фронтоне замяняюцца накладнымі кветкамі рамонаў, што дадаткова падкрэсліваецца афарбоўкай у жоўты колер сярэдзіны кветкі, а ў белы – яе плясцкаў. На доме па вуліцы 17-га верасня, д. 16, на мазаічным паўдыску сонца замацавана пяціканцовая зорка, у в. Вялікія Чучэвічы Лунінецкага раёна – дата 1962. Там жа, на адным з дамоў, захоўваецца традыцыйны падзел фронтона на тры гарызантальныя часткі, але пры гэтым змяняецца кампазіцыя: шматпрамянёвая зорка-сонца знаходзіцца ў ніжняй частцы, а вышэй яе па баках акна – сегменты "ззяння". У верхняй частцы, над ліштвай фронтоннага аkenца прадстаўлена кампазіцыя з дзвюх птушак і трохпляскавай расліны паміж імі. Са змяненнем звычайнага малюнку страчваецца не толькі глыбінны сэнс знакаў і сімвалаў, якія прайшлі скрозь стагоддзі, але і ўласцівая кожнаму рэгіёну мастацкая традыцыя дэкора жылля. Пашырэнне ў сельскім будаўніцтве новых матэрыялаў усё больш выцясняе традыцыйныя спосабы знешняга аздаблення дамоў.

Сальярная сімваліка прысутнічае ў дэкоры жылля многіх народаў, і беларускія "сонечныя" узоры на фронтах драўляных дамоў маюць аналогіі з разьбянымі

аздабленнями інших країн. Тим не менш, ім уласціві свае індывідуальныя рысы. Захаваўшы традыцыйнасць, салярная арнаментыка Заходняга Палесся адрозніваецца разнастайнасцю і надзвычайным багаццем. Узбагачэнне дэкору ў напрамку з захаду на ўсход, дапаўненне і развіццё кампазіцыі з салярнымі выявамі, спалучэнне розных тэхнік, такіх як шалёўка, накладная разьба, прапілоўка, з'яўляецца непаўторным комплексам знешняга аздаблення беларускіх хат і пакідае прастору для далейшай эвалюцыі.

1. Беларусы / рэдкал. : А. І. Лакотка [і інш.]. – Мінск : Бел. навука, 2005. – Т. 8: Дэкаратыўна-прыкладное мастацтва / Я. М. Сахута. – 351 с.
2. Бусыгин Е. П. Декоративное оформление сельского жилища в Казанском Поволжье / Е. П. Бусыгин, Н. В. Зорин, Л. С. Токсубаева. – Казань : Татарское кн. изд-во, 1986. – 127 с.
3. Воронов В. С. О крестьянском искусстве / В. С. Воронов. – М. : Советский художник, 1972. – 350 с.
4. Ермаков А. М. Домовая резьба на территории Удмуртии XIX–XX вв. (древние формы декора) / А. М. Ермаков // Декоративно-прикладное и монументальное искусство : Межвузовский сб. науч. тр. – М. : Изд-во МАРХИ, 1984. – С. 148–157.
5. Зайкоўскі Э. Салярная сімволіка / Э. Зайкоўскі // Беларуская міфалогія: Энцыклапедычны слоўнік / С. Санько, Т. Валодзіна, У. Васілевіч і інш. – Мінск : Беларусь, 2004. – С. 449.
6. Захарчук-Чугай, Р. Народне декоративне мистецтво Українського Полісся. Чорнобильщина / Р. Захарчук-Чугай. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 2007. – 336 с.
7. Карский Е. Ф. Белорусы : В 3 т. / Е. Ф. Карский. – Минск : БелЭн, 2007. – Т. 3, кн. 1 : Очерки словесности белорусского племени. – 584 с.
8. Конан У. М. Крыж / У. М. Конан // Беларускі фальклор : Энцыклапедыя : У 2 т. / рэдкал. : Г. П. Пашкоў і інш. – Мінск : БелЭн, 2005. – Т. 1. – С. 726–728.
9. Левкиевская Е. Е. Славянский оберег: Семантика и структура / Е. Е. Левкиевская. – М. : Индрик, 2002. – 336 с.
10. Малікаў Я. Р. Дамавая разьба Цэнтральна-Палескай архітэктурнай традыцыі канца XIX – першай паловы XX ст. (па матэрыялах г. Турава) // Пытанні мастацтвазнаўства, этналогіі і фалькларыстыкі : вып. 2: наук. сб. / Ін-т мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору; наук. рэд. А. І. Лакотка. – Мінск : Права і эканоміка, 2007. – С. 65–81.
11. Рождественская С. Б. Русская народная художественная традиция в современном обществе: Архитектурный декор и художественные промыслы / С. Б. Рождественская. – М. : Наука, 1981. – 207 с.
12. Рыбаков Б. А. Язычество древних славян / Б. А. Рыбаков. – 2-е изд. – М. : София, Гелиос, 2002. – 592 с.
13. Станкевич М. Е. Українське художнє дерево XVI–XX ст. / М. Е. Станкевич. – Львів : Інститут народознавства НАН України, 2002. – 479 с.
14. Трацевский В. В. История архитектуры народного жилища Белоруссии : учеб. пособие для вузов // В. В. Трацевский. – Минск : Вышэйшая школа, 1989. – 191 с.
15. Українці: історико-етнографічна монографія у двох книгах / за наук. ред. А. Пономарьова. – Опішне : Українське Народознавство, 1999. – Кн. 2. – 544 с.
16. Чижикова Л. Н. Архитектурные украшения русского крестьянского жилища / Л. Н. Чижикова // Русские : историко-этнографический атлас. – М. : Наука, 1970. – С. 7–60.

17. Шпилевский П. М. Путешествие по Полесью и белорусскому краю / П. М. Шпилевский. – Минск : Полымя, 1992. – 251 с.
18. Энциклопедия символов / сост. В. М. Рошаль. – М. : АСТ ; СПб. : Сова, 2006. – 1007 с.

SUMMARY

Bialiaeva Sviatlana

Solar symbols in a decor of national habitation in territory of the Western Polesye

In the report solar symbols in a decor of national habitation of the Western Polesye are considered, characteristic compositions for this region with the sun image come to light and analyzed, parallels with an architectural decor of Russia and Ukraine are drawn.

Михайло Відейко,

*кандидат історичних наук, старший науковий співробітник
Інституту археології АН України (Київ)*

САКРАЛЬНІ ЗНАКОВІ СИСТЕМИ У ТРИПІЛЬСЬКІЙ КУЛЬТУРІ (друга половина VI – початок III тис. до н. е.)

Трипільська кераміка, пластика зберегли до наших днів численні зображення – орнаментальні композиції, знаки, символи. Поза всякими сумнівами, вони містили важливу для їхніх творців інформацію, надавали виробам певних якостей. Тому виникає необхідність спробувати дослідити це явище, як ще одне джерело відомостей про давню цивілізацію.

Історія досліджень змістового значення трипільсько-кукутенської орнаменталії, а також знакових систем різного часу налічує понад сто років (Ткачук, 2004 а, с. 434–450). Об'ємна знакова система з мініатюрних глиняних виробів існувала паралельно з іншими. Мета нашого огляду – відобразити, хоча б у загальних рисах, сучасний стан, результати та основні напрями наукових розробок у цій галузі.

Результати нових досліджень, археологічні відкриття, зроблені на Балканах, в ареалі поширення найдавніших хліборобських культур Європи свідчать про виникнення та досить тривале існування місцевого різновиду сакральної писемності в середовищі таких культур, як Вінча, Коджадермен – Каранове – Гумельниця, Діміні та інші, не пізніше ніж другої половини VI – в V тис. до н. е (Haarman, 2004, p.14). На разі необхідним є визначення місця та ролі у цьому процесі носіїв трипільської культури, на прикладі матеріалів якої ми також можемо спостерігати процеси зародження праісторичних знакових систем та давньої писемності (Merlini, 2007, с. 113–136, Videiko, 2004).

Враховуючи походження трипільської культури, цілком логічно шукати серед її матеріалів, починаючи з раннього етапу, знаки, схожі на ті, що були поширені в неолітичних культурах Балкан та Центральної Європи.

Вже на кераміці раннього періоду трипільської культури можна побачити низку знаків, які можуть бути виокремлені з орнаменталії. Вони розміщені як у межах